

Nagy Péter

Pécsi Egyházmegye, katolikus közoktatási munkatárs, e-mail: peter64alex@gmail.com (2023)

A kapcsolati kultúra színvonalának emelése a köznevelésben

Péter NAGY: Improving the quality of relationship culture in public education

Abstract:

A significant proportion of young people entering public education system receive inadequate education in the family that is necessary for them to build a healthy personality, relate effectively to others and cope with the challenges of their age. This is due to a number of factors such as - unpredictable, unstable care lacking personal attention - inadequate family and human relationships furthermore general lack of values. Parents expect support in the education of their children primarily from public schools and teachers working there. Educational institutions can only meet this expectation if they have appropriate, coherent and well-communicated set of values, well-trained and motivated staff, uniting in their approach and having the right methods for transmitting the values they teach to their pupils. No education can be successful without the cooperation between the staff and parents.

The lecture presents a nearly fifteen-year-long public education practice running in several institutions. The acceptance of the practice has been supported by leaders of the public education institutions and all three parties - parents, students, teachers - involved in the education.

Keywords:

relationship, culture, basic concepts, basic needs, wisdom, acquired knowledge, life, freedom, value system, Life Strategy Programme

Absztrakt:

A közoktatási rendszerbe érkező fiatalok jelentős hányada nem kapja meg a családban azt a nevelést, ami az egészséges személyiség felépüléséhez, a másokkal való eredményes kapcsolat kialakításához és a korosztályos feladatokkal való megküzdéshez szükséges. Ennek hátterében sok tényező áll, amik közül kiemelkedik a családi és általában az emberi kapcsolatok nem megfelelő – kiszámíthatatlan, instabil, a személyes odafigyelést és törődést nélkülöző – működése, valamint az általánosan elfogadott értékrend hiánya¹. A szülők a gyermekek neve-

¹Schüttler Tamás: A pedagógiai mentálhigiéné, mint a nevelés új értelmezési kerete <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00049/2001-05-np-Schuttler-Pedagogiai.html>

lésében elsősorban a közoktatási intézményektől, ill. az ott dolgozó pedagógusoktól várnak segítséget. Az oktatási intézmények ennek az igénynek csak abban az esetben tudnak megfelelni, ha elkötelezett, felkészült és motivált személyi állománnyal, valamint megfelelő, egységes rendszerbe foglalt és jól kommunikált értékrenddel rendelkeznek, továbbá egységesen képviselik, és megfelelő módszerekkel rendelkeznek, hogy át is tudják adni diákjaiknak azokat az értékeket, amire nevelnek. A köznevelési intézmények dolgozói és a szülők közti együttműködés nélkül a nevelés nem lehet sikeres.

Az előadásban egy olyan, közel másfél évtizedes, több intézményben is bevezetett köznevelési gyakorlat kerül bemutatásra, aminek elfogadottsága a köznevelési intézmények vezetői és a nevelésben résztvevő mindhárom fél – szülők, diákok, pedagógusok – része által támogatott.

Kulcsszavak:

kapcsolat, kultúra, alapfogalmak, alapigények, bölcsesség, szerzett tudás, élet, szabadság, értékrend, Életstratégia Program,

A köznevelés feladata

A nevelés az értékrend átadása, melynek során egy adott közösség az általa preferált értékeket szervezett formában áthagyományozza a következő generációra. Ehhez szükség van az értékek meghatározására és az átadás módjának kidolgozására. Az értékrend meghatározása csak közösségi szinten értelmezhető, miután egy adott közösség tagjainak egymáshoz való viszonyulásának módját, „a normalitást” határozza meg. Ilyen módon a nevelés is közösségi interakció, hiszen a közösség tagjaként értelmezi az egyént, ráadásul a nevelés folyamata feltételez minimum egy átadó és egy befogadó felet. A nevelés célja tehát az egyén felkészítése a közösségi létben való eligazodásra, és az eredményes együttműködés kialakításának lehetőségére². Egy németországi gyerek- és körzeti orvosok minden iskolatípusra kiterjedő vizsgálatának eredménye³ azt mutatja, hogy „a gyerekek több mint 50 százalékánál krónikus, túlnyomórészt pszichoszomatikus egészségügyi gondok figyelhetők meg, és az iskolaköteles korúak 15 százaléka szűkebb értelemben vett pszichés zavarokban szenved. A gyerekek és fiatalok ilyen helyzetének hátterében a zsugorodó vagy hiányzó konstruktív kapcsolati és közösségi lehető-

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00049/2001-05-np-Schuttler-Pedagogiai.html>

² „Minden motivációnak az a lényege, hogy az emberek kölcsönösen elismerjék, értékeljék egymást, szeretetet és elismerést adjanak és kapjanak. Neurobiológiai szempontból az ember alapvető tulajdonsága a társas rezonancia és együttműködés. [...] ...amikor nincs meg a lehetősége annak, hogy az ember szeretetteli figyelmet kapjon, a motivációs rendszerek kikapcsolnak...” Joachim Bauer (2012): *Az együttműködő ember* Budapest, Ursus Libris 30–31. o.

³ Lachemann és mtsai (2000) és Ziegert és mtsai (2002) „Jugendgesundheitstudie Stuttgart 2000”

ségek állnak.”⁴ Jó okunk van feltételezni, hogy sok tekintetben a hazai helyzet is nagyon hasonló.⁵ A gyermekek nevelésével foglalkozó hazai szakemberek (pedagógusok, osztályfőnökök, hitoktatók, lelkeszek stb.) a *Mi a legnagyobb probléma, amivel a munkád során naponta találkozol?* kérdésre adott leggyakoribb válasza: *a fiatalok motiválatlansága és céltalansága*. A probléma a személyiség lényegi részét érinti⁶, tehát nem csupán módszertani hiányosságról van szó, ezért a megoldásnak is ehhez a területhez kell kapcsolódnia, vagyis a köznevelési intézmények „elsődleges feladatai közé tartozik, a családi nevelés hiányosságait pótló szocializációs, korrekciós funkció.”⁷

Egy lehetséges válasz

Családi Életre Nevelés és Életstratégia Program

A Pécsi Egyházmegye közoktatási intézményeiben bevezetett *Családi Életre Nevelés és Életstratégia Program* alapgondolata az európai egyetemeken zajló képzés évszázados tapasztalatán nyugszik, miszerint a szakmai képzést meg kell előznie a személyiség megalapozásának. A kiindulást az ún. *trivium*, a hét szabad művészet első három ismeretköre jelentette: a logika (megfigyelés és helyes értelmezés), a nyelvtan és a beszédkézség, a kommunikáció révén ugyanis ez teszi lehetővé a gondolatoknak és a világ értelmezésének másokkal való megosztását. A képzés során a *bölcsesség (Sapientia)* a hangsúlyosabb, ezé a prioritás, csak ezután következhet a *tudás (Scientia)* megszerzésére irányuló törekvés. A *bölcsesség* és a *szerzett tudás* generációkon át történő átadása magas társadalmi prosperitást és technikai színvonalat eredményezett. A mai általános képzésből azonban hiányzik a *bölcsesség* átadása, aminek helyét hiába tölti ki az oktatás, a „dolgozók” – a „részek” – működésének megismerése és megértése, nem tudja pótolni az „egészre” vonatkozó megállapításokat, aminek következtében viszont a tudatos életvezetés lehetősége és a másokhoz való kapcsolódás motivációja is sérül.⁸ Ennek következménye, hogy sok jól képzett és társadalmi presztízs tekintetében magasan kvalifikált ember küzd kapcsolati nehézségekkel.

⁴ J. B.: Az együttműködő ember 165. o.

⁵ És akkor még nem beszéltünk a covid járvány miatti lezárások közösségekre és kapcsolatokra gyakorolt hatásáról!

⁶ „A gyerekek kapcsolati és kötődéshiányának eredményeként súlyos motiválatlanság lép fel, a gyerekek és fiatalok alig tudnak maguknak célokat kitűzni és azokért tartósan és sikeresen dolgozni.” (J. B.: Az együttműködő ember 166. o.)

⁷ Grezsa Ferenc pszichiáter, az Oktatási Minisztérium mentálhigiénés szakértői bizottságának elnöke
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00049/2001-05-np-Schuttler-Pedagogiai.html>

⁸ „akik mindig csak tanulnak, de az igazság ismeretére soha el nem jutnak.” 2. Tim 3,7 (BD)

A program elindítását több szempont is indokolta. A társadalmilag elfogadott általános értékrend hiánya megnehezíti a szabályok értelmezését és elfogadását („miért kellene betartanom?”), a transzcendens értelmezése és az arra való nyitottság hiánya miatt pedig *az ember* legfeljebb biológiai, pszichológiai és szociológiai vonatkozásban értelmezhető, ami nem teszi lehetővé a spiritualitáshoz fűződő jelenségek és mozzanatok értelmezését.

Az intézményi nevelés és oktatás megszervezésénél fontos a hosszú távú előretekintés, hiszen a különböző intézményekben végzett fiatalok lesznek a következő évtizedek munkavállalói. A munkaerőpiaci felmérések szintén alátámasztják, hogy a munkaadók egyre nagyobb hányada lassan fontosabbnak tartja – már a belépés pillanatától – a személyiséget érintő kompetenciákat a leendő munkavállalónál, mint a magas szintű szakmai ismereteket és jártasságot.⁹

A program összeállításánál nem lehetett eltekinteni az Európában végbemenő különböző társadalmi folyamatoktól és ideológiai változásoktól sem. Egy ország, egy nemzet működésének keretét ugyanis az határozza meg, hogy a kultúráját meghatározó alapfogalmak milyen jelentéstartalommal bírnak, mert ez jelenik meg az adott ország jogalkotási, közgazdasági-költségvetési, oktatási, egészségügyi és szociális döntéseiben. Ezek az alapfogalmak a következők: *ember, transzcendens, élet és halál, szabadság, férfi és nő, emberi szexualitás*, valamint a *családról, a közösségről és a társadalomról* vallott felfogás. A különböző kultúrákban ezek jelentése meglehetősen eltérő lehet, elég, ha csak azokra a különbségekre gondolunk, melyek pl. a keresztény, az iszlám és a materialista-neomarxista meghatározásokban megjelennek.

A program kiindulási pontja az ember alapigénye. Ennek megfogalmazására és kihangosítása jelenti azt a bázist, amire reflektál a tapasztalati valóság, a tudományos ismeretek és eredmények, az emberi értelem, az igazságot felismerő, belátó és megértő képességének figyelembevételével és a kinyilatkoztatás megállapításaival. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül az aktuális eseményeket sem, ezek megbeszélése, különböző nézőpontok szerinti értelmezése szintén része a programnak.

A program tartalmának összeállításakor abból a szempontból is fontos volt a különböző témák minél szélesebb körű megközelítése, hogy az egyébként tanórai keretek között megtartott foglalkozások során a lehetőségekhez képest minél jobban fel lehessen oldani a merev, tekintélyelvű tanár–diák viszonyt, és ki lehessen alakítani valódi, ember–ember *kapcsolatot*, valamint a kölcsönös tiszteleten alapuló párbeszédet. A program vezetőjének tudnia kell érzé-

⁹ Tóthné Téglás Tünde – Kelemen-Erdős Anikó (Óbudai Egyetem) *Pályakezdőkkel szembeni kompetenciaelvárások és méréjük* MARKETING & MENEDZSMENT 2020. 1. SZÁM 44.–54. o

kelni és értelmezni azt a világot, amiből a gyerekek a foglalkozásra érkeznek, hogy megtalálja a „bemenetet”. Mivel más eszköze nincs, csak ez lehet a kulcsa annak, hogy a fel tudja kelteni az érdeklődést az adott téma iránt, és az üzenet eljusson a személyiség mélyéig.

További fontos szempont, hogy a közoktatási intézményekben futó különböző nevelési-módszertani programoktól eltérően a Pécsi Egyházmegye *Családi Életre Nevelés és Életstratégia Programja* konkrétan megfogalmazott, jól definiált ember- és világképre épül, vagyis az alapoktól építkezik. Ennek tisztázása nélkül minden viselkedésre vonatkozó megállapítás vagy módszertani törekvés csak egy esetleges lehetőség, értelme pedig annyi, mint egy árokba borult kamionon lecserélni a megsérült alkatrészeket anélkül, hogy az autót visszahelyeznénk az útra.

Az *Életstratégia Program* kiindulási kérdése: mettől meddig tart az élet? Az erre adott válasz ugyanis alapjaiban határozza meg, hogy milyen távra kell tervezni. A különböző, kezdő (fogantatás, születés, eszmélés?) és végpontokra (egzisztenciális öngondoskodás, ill. öntudatvesztés, fizikai önellátás képessége, biológiai halál?) adott válaszok ugyanis az idővel és az anyagi, fizikai erőforrásokkal való gazdálkodás révén más-más életvezetési stratégiát igényelnek. Nem beszélve arról, ha a biológiai halálon túlmutató életfelfogást is számításba vesszük, akkor az életvezetés karakterisztikája is jelentősen megváltozik.

Ezzel a felvetéssel el is érkeztünk a program központi fogalmához, a *transzcendenshez*. Az érzéki-tapasztalati valóság megfigyelésével az ember képes felismerni az univerzum gazdagsága és összetettsége mögötti rendezettséget, értelme és a gondolkodás révén pedig a rendezettség mögött meghúzódó szabályokat, ami egyben minden tudomány axiómája is. Az értelemmel felismerhető szabályok viszont feltételeznek egy, a szabályok mögött meghúzódó és az anyagi létezők működését meghatározó további okot, ami értelemszerűen nem származhat magából az anyagból. Az így felmerülő kérdésre – annak eleve elutasításán, vagy a válasz megtagadásán túl – alapvetően kétféle válasz adható. Az egyik lehetőség egy pontosan nem megfogalmazott determinizmus, ami sokféleképpen nevezhető, pl. véletlen, sors, természet stb. Ez egyfajta személytelen irányító, ami befolyásol ugyan kozmikus dolgokat, de alacsonyabb szinten áll a tudatnál. A másik válaszlehetőség az értelem mögött egyértelműen nem anyagi természetű *személyt* feltételez. A különböző megfontolásokra adott válasz – indirekt módon – viszont meghatározza az *emberről* alkotott képet és az ember természetét is, ami kijelöli helyét a világban.

Az *emberről* alkotott kép – feltételezve a logikus gondolkodást és a következetességet – hatással van az ember önmagáról, a többi emberről és a természetről (a teremtet világról) való vélekedésére is. S bár az elméletet lehet nagyon egyszerűnek nevezni, a közösségi kap-

csolatokban ill. a párkapcsolatban való következetes és értékazonos megvalósítás további fokozott tudatosságot igényel, és a mindennapok *döntéshelyzeteire* adott tudatos vagy spontán válaszaiban nyilvánul meg.

A *szabadság* fogalmának értelmezése ezért szintén sarkalatos kérdés, így ennek megválaszolását sem lehet elkerülni. Attól függően, hogy korlátlanként vagy korlátok között értelmezzük a *végtelen szabadságot* – egy emberi élet során az adott képességekkel megvalósítható lehetőségek számát –, egymástól nagyon eltérő következtetésekre és eredményekre juthatunk. A két szélsőséget tekintve értelmetlennek és céltalannak, vagy egy soha vissza nem térő lehetőségnek is tekinthetjük életünket.

Az alapfogalmak értelmezési tartományának meghatározását követően a Pécsi Egyházmegye *Családi Életre Nevelés és Életstratégia Programjának* alapkoncepciója került bemutatásra, aminek lényege röviden: az ember földi boldogságának alapja az „anyagi dolgok” és a „normális emberi kapcsolatok” egyensúlya. A karrier, a stabil egzisztencia és a teljesítmény önmagában ugyanúgy nem teszi boldoggá az embert, ahogy a szeretet és a tisztelet sem elegendő megfelelő, értékelhető teljesítmény nélkül. Mindegyik terület kialakításához, felépítéséhez energia befektetésre és tudatos építkezésre van szükség. Ahogy egy diploma vagy egy szakma megszerzése nem képzelhető el kitartóan egy irányba tett lépések sorozata nélkül, úgy az eredményes és tartós kapcsolatok építésének is megvan a maga szabálya. S miközben az intuíció, a kedv, a jó érzés és a pillanat ebben az esetben sem bizonyul elegendőnek, a karrier építésében eredményes stratégiák az emberi kapcsolatok építésében inkább bizonyulnak kontraproduktívnak tűnnek, mint eredményesnek. A teljesítmény „dolgokra” vonatkozó, többnyire mérhető eredményeivel szemben az emberi kapcsolatok sokkal inkább a személyes odafigyelés és támogatás megtapasztalása alapján értékelődnek, aminek nincs objektív mérőeszköze vagy mértékegysége. Az emberi kapcsolatokba fektetett energia mennyisége és minősége a hosszú távú életstratégia megalkotásában, az azt meghatározó rendezőelvekben lesz visszaigazolható, valamint a következő generáció saját jóllétének megítélésében, ha visszaigazolja és saját gyermekeiknek is átadják azokat az elveket, amiket kaptak és elfogadtak követendőnek.

Családi Életre Nevelés és Életstratégia Program

A program az általános iskola felső tagozatának (5.–8. évfolyam) és a középiskolák (9–12. évfolyam) diákjainak kínál meghatározott témákhoz kapcsolódó, körkörös felépítésű prog-

ramot az osztályfőnöki, valamint a hittan- és etikaórák terhére, évfolyamonként és tanévenként 5–5 órában. A program az alábbiak szerint épül fel az általános iskolákban:

Témakör	5. osztály	6. osztály	7. osztály	8. osztály
<i>Első közösségi élmény – a család</i>	A család szerepe – szerepek a családban	Ahány család, annyiféle	A kommunikáció alapjai és fajtái – helyzetgyakorlatok	Kell egy terv! – álmok és célok
<i>Önismeret – ki vagyok én?</i>	Tulajdonságaim – kitől örököltem?	Családban tanult viselkedés – Nálátok hogyan zajlik?	Konfliktusok a családban – a vitatkozás szabályai	Milyen emberré szeretnék válni? – önkritika és példaképek
<i>Családon kívüli közösségek – szabályok, szokások</i>	A közösség fogalma – A szabályok jelentősége	Közösség és társadalom – szabályalkotás a gyakorlatban	Tények, vélemények, feltételezések – az érvelés gyakorlása	Idegen környezetben – vizsgahelyzet gyakorlása
<i>Értékes élet – céljaim</i>	A tanulás szabályai	Értékes vagy!	Vitanap – a vitatkozás szabályai a gyakorlatban	Milyen családban szeretnék élni?
<i>Alapvető értékek</i>	A barátság szabályai	A bizalom – kiben bízhatok? A közösségi média veszélyei	A gondolkodás szemüvegei – döntéshozatali szempontok	Férfinék, apának és nőnek, anyának lenni

A középiskolákban:

Témakör	9. osztály – alapfogalmak	10. osztály – az ember felépítése és „működése”	11. osztály – önismeret	12. osztály – kapcsolat
<i>Alapelvek</i>	Bevezetés az életstratégiába – Tudomány és Bölcsesség	A döntéshozatal központjai – Mi az ember?	A személyiség felépülése – EGO vagy JELLEM	A férfi és a női szaporító rendszer felépítése, működése; Szeretkezés vagy pornográfia
<i>Célok: tervek, álmok</i>	Kell egy terv! –egzisztencia és kapcsolatok	A döntéshozatal központjai – A spiritualitás alapjai	Önismeret – örökölt tulajdonságok és a személyiségtípusok	Utódnemzés, fogantatás, magzatfejlődés
<i>Életstratégia</i>	A szabadság fogalma és következményei	A gondolkodás szemüvegei – elmélet és gyakorlat	Önismeret – szocializáció	Az abortusz fogalma, lényege és következményei;
<i>Veszélyek</i>	A szabadságot veszélyeztető tényezők	A korai szexualitás következményei	Férfi archetípusok	Alternatív lehetőségek: fogamzásgátlás, nem várt gyermek felnevelése vagy örökbeadása, felelősségteljes szexualitás és tisztaság
<i>Párkapcsolat</i>	Az ismerkedés lépcsőfokai – a szexualitás helye a kapcsolatban	Az együttjárás lényege és a párkapcsolat íve	Női archetípusok	Élettársi kapcsolat vs. házasság

Ez természetesen nem sok, de egy-egy meghatározott téma felvetésére és a közös gondolkodás beindítására már lehet alkalmas. Amennyiben a szaktanár vagy az osztályfőnök is részt tud venni a foglalkozáson, a megkezdett téma és gondolatmenet a továbbiakban szabadon folytatható.

A 14 éve futó programnak a tanulók, osztályfőnökök, pedagógusok visszajelzései alapján van helye és haszna a köznevelési intézményekben, ezért további intézményekben történő bevezetését célszerű megfontolni. A program átadhatóságát a „Bukósisak az Élethez” címmel akkreditált pedagógus-továbbképzési program teszi lehetővé.

Összegzés

Az elmúlt évtizedekben lejátszódott társadalmi folyamatok komoly nehézségek elé állították a közösségeket, családokat, ami az emberi kapcsolatok és közösségek fellazulásához, meggyengüléséhez vezetett. A fiatalok sok esetben nem kapják meg az őket megillető és a személyiségük fejlődéséhez szükséges személyes törődést, odafigyelést, aminek következtében a

korosztályos feladatok megküzdéséhez szükséges céltudatosság és motiváció terén komoly hiányosságok láthatók.

A neveléshez szükséges értékrend és módszerek hiányában a szülők az őket illető elsődleges nevelő szerep megfelelő ellátásához a közoktatási intézményektől kérnek és várnak támogatást. A szülő és intézmény (pedagógus) együttműködése abban az esetben lehet csak sikeres, a gyermek fejlődését leginkább támogató, ha jól definiált és legalább az alapértékek, az adott kultúrát meghatározó alapfogalmak tekintetében azonos, de legalább hasonló nézeteket vallanak. Ehhez szükséges, hogy a szülők és a köznevelési intézmények is rendelkezzenek határozott elképzeléssel. Ahogy G. K. Chesterton fogalmaz: „Ez az egyetlen örök nevelés: kellőképpen bizonyosnak lenni valaminek az igazságában, hogy tovább merjük adni gyermekünknek.”¹⁰

Szakirodalom

Bauer, Joachim (2012): *Az együttműködő ember* Budapest, Ursus Libris

Chesterton, Gilbert Keith: *Mi a baj a világgal?* Századvég Kiadó, Budapest, 2021

Schüttler Tamás: *A pedagógiai mentálhigiéné, mint a nevelés új értelmezési kerete*
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00049/2001-05-np-Schuttler-Pedagogiai.html>

Kutatások

Tóthné Téglás Tünde – Kelemen-Erdős Anikó (Óbudai Egyetem) *Pályakezdőkkel szembeni kompetenciaelvárások és mérésük* MARKETING & MENEDZSMENT 2020. 1. SZÁM 44.–54. o

Lachemann és mtsai (2000) és Ziegert és mtsai (2002) „Jugendgesundheitstudie Stuttgart 2000”

¹⁰ Gilbert Keith Chesterton: *Mi a baj a világgal?* Századvég Kiadó, Budapest, 2021 (180. o.)